Өзбекистан Республикасы
Халық билимлендириў министрлиги

Әжинияз атындағы
Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

2016-жыл «Саламат ана ҳәм бала жылы»на бағышлаған
«Илим ҳәм тәлим-тәрбия – жәмийеттиң интеллектуал айнасы»
атамасындағы Республикалық илимий
теориялық ҳәм әмелий конференция
МАТЕРИАЛЛАРЫ

2016 йил «Соғлом она ва бола йили»га бағишланган
«Фан ва таълим-тарбия – жамиятнинг интеллектуал кўзгуси»
мавзусидаги
Республика илмий-назарий ва амалий анжуман
МАТЕРИАЛЛАРИ

III бөлим

Нөкис-2016

ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ СРЕДСТВ И ТРАДИЦИИ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ВОСПИТАНИИ И ФОРМИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЕТЕЙ КАРАКАЛПАКСТАНА

А.Досходжаева
старший преподаватель Нукус ГПИ

Экологическая культура каждой нации, возникшая как потребность охранять природу, находит свое отражение в содержании народных традиций, обрядов и считается важным фактором в установлении гармонии человека с природой и в частности, в смягчении антропотехногенного воздействия человека на природу.

«В воспитании молодого поколения каждая нация, каждый народ имеет свои традиции и опыт, – писал народный писатель Узбекистана и Каракалпакстана, герой Узбекистана Т.Каипбергенов. – Подобно национальному блюду, каждая семья использует свой опыт, свой стиль в воспитании детей. Я думаю, этот опыт в наших семьях сводится к следующему: бабушки и дедушки, матери и отцы рассказывают детям много разных преданий, легенд, жизненных истории. В семье проводятся обряды, церемонии, свадьбы. А еще игры… Особенно долгими вечерами, перед сном, перед тем, как погасить светильник, происходит игра-диалог «От нас вылетел один воробей». В этой игре обычно участвуют все: и старые и малые»[1;82].

В каракалпакских семьях деды и бабушки в воспитании внуков использовали наставления из произведений устного народного творчества.

Примерами служили отрывки и выражения из народных дастанов (поэм) «Алпамыс», «Сорок девушек», «Едиге», а также из сказок, пословиц и поговорок.

Разнообразные фольклорные жанры-сказания, легенды, предания, пословицы, поговорки, загадки, афоризмы, сказки, поэмы, песни являлись не

только образцом художественного слова, но и выполняли социально-бытовые, образовательно-воспитательные функции.

Например, песни «Мен дийханның улыман», «Мийнет палуаны» «Амангул» и другие сопровождали трудовые процессы, песни «Алла», «Ёр-ёр», «ҳай ёр» исполнялись во время обрядов: свадеб, в честь рождения ребенка и других церемониях.

Экологическое воспитание детей в семье средствами народной педагогики – это требование времени. Оно занимает ведущее место в модернизации общества в условиях непрерывного развития, а также в формировании гражданского общества.

Литература

1. Каипбергенов Т. Қарақалпақнома.Ташкент. Шарқ. 1997. стр. 82

КЛАССТАН ТЫС ТӘРБИЯЛЫҚ ЖУМЫСЛАРДА ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНАН ПАЙДАЛАНЫЎ

Т.Сапарбаев-доцент, Г.Исмаилова–магистрант
НМПИ Педагогика ҳәм психология кафедрасы

Класстан тыс жумысларда халық педагогикасы үлгилеринен пайдаланыў арқалы оқыўшыларға тәрбия бериўде оларды миллий халық ойынлары менен таныстырып барыў да оғада пайдалы. әсиресе «жуппа-тақпа», «Бегдаш», «Қашарман», «Ақ терек пе-көк терек», «Маңлай шертпек», «Жасырынбақ», «Арқан тартыспақ», «ҳәкке қайда» ҳәм тағы басқа да ҳәрекетли, ярым ҳәрекетли қосықлар менен атқарылатуғын халық ойынларын да класстан тыс ислердиң көркем бөлимлеринде, массалық сахналарында көрсетиў оқыўшыларда жигерлиликти пайда етеди. Оларда өз халқының миллий үрп-әдет, дәстүрлерине, халық ойынларына ҳүрмет ҳәм мақтаныш сезимлери оянады.

Әсиресе бундай класстан тыс ис-иләжларда халық педагогикасының тәрбия усылларының бир көриниси миллий кийимлерди кийиў, миллий кийимлерде түрли халық үрп-әдет, дәстүрлерин, ойынларын, қосықларын оқыўшылар дыққатына усыныў барлық оқыўшыларда да, муғаллимлерде де жаңаша кейпият, жанланыў пайда етеди. Себеби ҳәр

қандай оқыўшы заманагөй кийим менен биргеликте миллий кийимлерди парықлап билиўи керек.

Әсиресе қыз балалар шашларын өрип, айрықша итибарлық пенен қарап, сол кийимлери менен биргеликте халық педагогикасы үлгилерин атқарса, класстан тыс жумыслар тәрбиялық әҳмийети бойынша оғада қонымлы болады.

Класстан тыс жумыслар жарыслар формасында өтсе, онда көбинесе оқыўшылардың тәреп-тәреп болып жарысыўы белгили әҳмийетке ийе. Усы сыяқлы жарыслар халық педагогикасы үлгилеринен бири айтыс формасында өткерилиўи мүмкин. Мысалы айтыс формасында «Билезигим» халық қосығы оқыўшылар тәрепинен ер балалар ҳәм қыз балалар тәрепинен айтылып, оған тамашагөй сыпатында баслаўыш класс оқыўшыларын, ата-аналарды да мирәт етиўге болады.

Ер балалар ҳәм қыз балалар тәрепинен еки топарға бөлинип атқарылатуғын айтыс формасында халық қосықлары бүгинги заманға сай түрде пародия түринде өзгертилген формада да атқарылыўы мүмкин.

Мысалы қызлар тәрепинен:
Суў бойына барған жигит,
Суўға нәзер салған жигит,
Билезигимди алған жигит,
Алсаң бергил билезигимди.

Ер балалар тәрепинен:
Суў бойына барғаным жоқ,
Билезигиңди алғаным жоқ,
Суўға нәзер салғаным жоқ.
Алғанлар берсин билезигиңди.

Айтыс усы тақылетте даўам етеди. Бул өз гезегинде оқыўшылардың халық қосықларына ҳәм халық намаларына болған қызығыўшылығын арттырады, эстетикалық тәрбияланыўына тийкар болады.

Класстан тыс жумысларда әсиресе халық педагогикасы үлгилеринен саналған үрп-әдетлер де белгили әҳмийетке ийе. Халық педагогикасы данышпанлығы, үрп-әдет, дәстүрлер әўладтан-әўладтқа өтиў барысында формасы бойынша өзгерислерге ушырайды, бирақ өз мазмуны, тәрбиялық тәсирин жойтпастан, ҳәзирги ҳәм ендиги әўладларға да хызмет етеди.

Демек халық педагогикасы алдыңғы тәрбиялық идеялар менен бириктириў, тәрбияда қолланылатуғын дәстүрлерди жылдан-жылға жанланып баратырған заманагөй жаңалықлар, өзгерислер менен байытыў жәмийетимиз ушын пайдасы тийетуғын жасларды кәмалға келтириў, тәрбиялаў дәўиримиздиң ең әҳмийетли машқалаларынан болып саналады.

Класстан тыс servлерди миллий үрп-әдет дәстүрлерди пайдаланып, оқыўшылар оларды сахналасытырылған көринислерде бериўи де оғада үлкен әҳмийети менен парықланады.

Оқыўшылар өз класының оқыўшылары менен үрп-әдет дәстүрлерди тематикаға бөлип ҳәр қыйлы сахналық көринислерде жанландырып бериўи мүмкин. Атап айтқанда сәлемлесиў әдеби, ондағы машқалаларды бүгинги жас әўлад пенен жасы үлкен кекселер арасындағы сәлемлесиў, ҳүрмет-иззет көринислери, мийман күтиў әдеби, онда мийман ҳәм мезбан арасындағы мүнәсибетлер, ҳүрмет итибар, мийимандослық мәденияты, қарақалпақ миллий тойларында жаслардың сол той ушын үлеси, хызмет етиўи, бир-биреўге татыў, кишипейил көз-қараслары жанлы тәризде оқыўшыларға роль сыпатында белгиленип берилип, атқарылса басқа оқыўшылар тәрбиясында да унамлы тәрепке өзгериўине кескин бурылыслар болыўы мүмкин.

Усы сыяқлы халқымыздың бай мәденияты, руўхый турмысынан, өмиринен дерек бериўши үрп-әдет дәстүрлер арқалы оны класстан тыс ислерде өнимли пайдаланыў арқалы өсип киятырған жас әўлад адамгершилик инсаный пазыйлетлерге бир-биреўге деген терең ҳүрмет-иззетке тәрбияланады. Класстан тыс тәрбиялық жумыслардың бири - бул тәрбия сааты. Мектеп оқыўшыларын белгили жетик инсанлар сыпатында тәрбиялаўда класс тәрбия саатының тутқан орны гиреўли.

Әдебиятлар

1. Миртурсинов З. Өзбек халық педагогикасы. Ташкент. 1993.
2. Қарақалпақ фолклоры.II-том.Нөкис Қарақалпақстан баспасы. 1977. 28б.
3. Қайырбаев Ж., Пазилов А., Нажимов Қ. Әдеплилик әлипбеси. Нөкис. 1993. «Билим»

ташкил этиш……………………………………………………………………………
Саидова Н. Математика фанини ўқитишда ўқитувчи компитентлилигини ривожлантириш йўллари………………………………………………………………… 351
Пардаева М. Она тилини ўқитишда компьютер лингвистикасидан фойдаланишнинг назарий асослари…………………………………………………….. 353
Норқўзиева М . Оила - баркамол авлод тарбиясининг дастлабки маскани………… 354
Майдонова С. Замонавий педагогнинг коммуникатив маданиятив маданиятини шакллантириш омиллари……………………………………………………………… 355
Каримова Г. Шахсга йўналтирилган таълим жараёнида педагогик мониторинг - сифат ва самарадорлик омили……………………………………………………………… 357
Исмоилова Д. Ўқувчиларнинг ўқув кўникма ва малакаларни эгаллашдаги нуқсонларини коррекциялаш технологияси………………………………………… 358
Жўраева Г. Математика дарсларини ўқитишда эртак-топишмоқлардан фойдаланишнинг аҳамияти………………………………………………………… 359
Жалилова Р. Маънавий-маърифий ишлар жараёнида ўқувчиларни ахлоқий тарбиялаш технологияси…………………………………………………………… 361
Қосимова Д. Ўқувчида маънавий қадриятларни ўзлаштириш мотивациясини шакллантириш – ижтимоийлашувнинг асосий омили сифатида…………………... 362
Ахатова Ҳ. Бошланғич таълимда ўқитиш самарадорлигини оширишда шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг ўрни…………………………………….. 363
Аминова Ф. Бошланғич таълим жараёнида интерфаол усулларни қўллашда ўқитувчи компетенциясини ривожлантириш……………………………………….. 365
Алиқулова Ҳ. Бошланғич синф ўқувчиларида ижтимоий адолат тушунчаларини шакллантиришнинг психологик жиҳатлари…………………………………………. 366
Алимова Ш. Использование компьютерных технологий в начальной школе……… 367
Pazilov T.A. Darsda o’qituvchi va o’quvchi muomalasi muammosi…………………….. 369
Нагметова Н. Ажиниёз Қосибай ўғлининг педагогик қарашларида йигитларни мустақил ҳаётга тайёрлаш масалалари……………………………………………… 370
Максименко А.Ф., Арсланов Ш.С. Образование, воспитание, наука в филиале РГУ нефти и газа (ниу) имени и.м. Губкина в г. Ташкенте…………………………… 371
Тилеўов Е. Ата-аналар менен балалар ортасындағы қатнасықлардың ҳуқықый тийкарлары……………………………………………………………………………… 372
Saparbayev E., Qalniyazova R. Yoshlar qalbida insoniy fazilatlarni shakllantirishda estetik tarbiyaning roli... 374
Ибрагимов Б. Билимлендириў сыпатын асырыўда оқытыўшының кәсиплик шеберлигиниң орны………………………………………………………………………… 376
Жийемуратов Т. Оқыўшыларды өзликти аңлаўға үйретиў жоллары……………….. 377
Турсынова М.М., Заримбетов А.А. Семантика фразеологических единиц с компонентом «черт» (на материале произведении В.Астафьева «Прокляты и убиты»)…………………………………………………………………………………… 379
Досходжаева А. Об использовании средств и традиции народной педагогики в воспитании и формировании экологической культуры детей каракалпакстана........ 380
Сапарбаев Т., Исмаилова Г. Класстан тыс тәрбиялық жумысларда халық педагогикасынан пайдаланыў……………………………………………………………… 380
Xudaybergenova G. Sog’lom bola tarbiyasida oila, mahalla va talim tiziminingi hamkorligi………………………………………………………………………………… 382
Есемуратов С.Т., Искендеров Т.К., Ережепов А.Ж. Тренердиң психологиялық таярлығының әҳмийети.. 383
Абдимуратова А.К.Педагогическая инновация: сущность и критерии …………… 384
Муратбаева А.Ж. Жойбар методының мәнис-мазмуны, әҳмийети …………………. 385